

NÁVRHY GENERÁLNEHO ADVOKÁTA

L. A. GEELHOED

prednesené 26. januára 2006¹

I — Úvod

1. Tieto veci sa týkajú štyroch návrhov na začatie prejudiciálneho konania, v ktorých položil Giudice di pace di Bitonto (Taliansko) Súdnemu dvoru päť prejudiciálnych otázok týkajúcich sa výkladu článku 81 ES. Otázky boli predložené v rámci konaní o žalobách podaných proti určitému počtu poisťovní o náhradu zvýšenia poistného. Tieto konania boli začaté po tom, ako taliansky orgán na ochranu hospodárskej súťaže zistil, že poisťovne nesú zodpovednosť za postupy zakázané právom hospodárskej súťaže.

2. Otázky boli predložené v rámci konaní, v ktorých proti sebe stoja pán Manfredi a Lloyd Adriatico Assicurazioni SpA (vec C-295/04), pán Cannito a Fondiaria Sai Assicurazioni SpA (vec C-296/04), pán

Tricarico a Assitalia Assicurazioni SpA (vec C-297/04) a pani Murgolo a Assitalia Assicurazioni SpA (vec C-298/04).

II — Uplatniteľné vnútroštátne právo

3. Článok 2 ods. 2 zákona č. 287 z 10. októbra 1990² (taliansky zákon o hospodárskej súťaži) zakazuje kartely, ktoré majú za cieľ alebo za následok vylučovanie, obmedzovanie alebo podstatné skresľovanie hospodárskej súťaže na vnútroštátnom trhu alebo na jeho časti.

4. V zmysle odseku 1 tohto článku sa za „kartely“ považujú dohody a/alebo zosúladené postupy podnikov, ako aj rozhodnutia

1 — Jazyk prednesu: holandčina.

2 — GURI č. 240 z 13. októbra 1990.

konzorcií, združení podnikov alebo iných podobných inštitúcií, aj keď sú prijaté na základe štatutárnych ustanovení a predpisov.

5. Odsek 3 tohto ustanovenia stanovuje, že zakázané kartely sú neplatné a neúčinné.

6. Článok 33 talianskeho zákona o hospodárskej súťaži upresňuje, že žaloby o zrušenie a o náhradu škody, ako aj žaloby smerujúce k prijatiu nevyhnutných opatrení v súvislosti s porušením ustanovení upravených v častiach I až IV tohto zákona vrátane článku 2 sa podávajú na miestne príslušný Corte d'appello.

III — Spory vo veciach samých a prejudiciálne otázky

7. Vnútroštátny súd opisuje skutkový stav v sporoch vo veciach samých takto:

8. Rozhodnutiami z 8. septembra 1999, 10. novembra 1999 a 3. februára 2000 Autorità garante della concorrenza e del mercato (taliansky orgán pre ochranu hospodárskej súťaže a trhu, ďalej len „AGCM“) začal proti rôznym poisťovniam vrátane troch poisťovní žalovaných vo veciach

samých konania o porušení povinnosti podľa článku 2 zákona č. 287/90, ktorým sa vytýkalo, že boli účastníkmi zakázaného kartelu s cieľom „viazaného predaja rozličných produktov a výmeny informácií medzi konkurenčnými podnikmi“. V súvislosti s prejednávateľnými vecami je relevantný len kartel týkajúci sa výmeny informácií medzi konkurenčnými podnikmi.

9. AGCM zistil, že na rozdiel od vývoja v ostatnej časti Európy v Taliansku došlo počas obdobia rokov 1994 až 1999 k neobyčajnému a rastúcemu zvyšovaniu poistného za poistenie zodpovednosti za škody spôsobené prevádzkou motorových vozidiel, ktorého dopyt nie je pružný, keďže ide o povinné poistenie. Poistenci, ktorí sú vystavení nárastu poistného, nemajú na výber nič iné ako platiť vyššie poistné alebo prestať používať svoje vozidlo.

10. AGCM takisto zistil, že vstupe poistenia zodpovednosti za škody spôsobené prevádzkou motorových vozidiel na trh bránia značné prekážky, ktoré vznikli najmä z dôvodu nutnosti vytvoriť účinnú distribučnú sieť a sieť centier určených na vyplácanie náhrad za škody spôsobené poistnými udalosťami v celej krajine.

11. Okrem toho AGCM získal rozsiahlu dokumentáciu, z ktorej vyplývalo, že došlo

k rozsiahlej výmene informácií medzi mnohými poisťovňami ponúkajúcimi poistenie zodpovednosti za škody spôsobené prevádzkou motorových vozidiel, ktoré sa týkajú všetkých aspektov poisťovacej činnosti: cien, zrážok, výberu poistného, výšky škôd, distribúcie služieb atď.

12. Vo svojom konečnom rozhodnutí z 28. júla 2000³ AGCM uviedol, že predmetné poisťovne realizovali nedovolenú dohodu, keďže bola v rozpore s predpismi o karteloch, ktorej cieľom bola výmena informácií týkajúcich sa oblasti poisťovníctva. Táto dohoda umožnila zúčastneným podnikom zladiť a stanoviť poistné za poistenie zodpovednosti za škody spôsobené prevádzkou motorových vozidiel a koherentne uložiť spotrebiteľom zvýšenie poistného, ktoré však nebolo odôvodnené podmienkami trhu, pričom spotrebiteľia tomuto zvýšeniu nemohli zabrániť.

13. Rozhodnutie AGCM, ktoré poisťovne napadli, v podstate potvrdili Tribunale amministrativo regionale per il Lazio a Consiglio di Stato.

14. Žalobcovia vo veciach samých podali na Giudice di pace di Bitonto svoje žaloby s cieľom zaviazat' každú z dotknutých

poisťovní na náhradu zvýšenia poistného zaplateného z dôvodu zvýšenia vyplývajúceho z postupov v hospodárskej súťaži, ktoré AGCM vyhlásil za protiprávne. Podľa toho, čo vyplýva z uznesenia o návrhu na začatie prejudiciálneho konania, náhrada spôsobenej škody sa vyžaduje za obdobie od roku 1997 do roku 2001.

15. Zo spisov vyplýva, že poistné bolo vyššie v priemere o 20 % oproti poistnému, ktoré by sa uplatňovalo v prípade neexistencie kartelu poisťovní.

16. Poisťovne žalované vo veciach samých predovšetkým namietali nedostatok právomoci Giudice di pace na základe článku 33 zákona č. 287/90, ako aj premčanie práva na vrátenie a/alebo náhradu spôsobenej škody.

17. Vnútroštátny súd sa domnieva, že keďže sa na zmluve sankcionovanej AGCM podieľali aj poisťovne z iných členských štátov vykonávajúce svoju činnosť aj v Taliansku, dotknutý kartel porušuje aj článok 81 ES, ktorý v svojom odseku 2 stanovuje neplatnosť všetkých zakázaných dohôd a ostatných kartelov.

18. Podľa vnútroštátneho súdu má každá tretia osoba vrátane konečného spotrebiteľa

³ — Rozhodnutie č. 8546/2000, ktoré sa nachádza na internetovej stránke www.agcm.it.

a príjemcu služby právo namietat neplatnosť kartelu zakázaného článkom 81 ods. 1 ES a žiadať náhradu škody za spôsobenú ujmu, ak existuje príčinná súvislosť medzi touto ujmou a zakázaným kartelom.

19. V takomto prípade by bolo možné také ustanovenie, akým je ustanovenie článku 33 zákona č. 287/90, považovať za odporujúce právu Spoločenstva. Konanie pred Corte d'appello by totiž mohlo trvať omnoho dlhšie a s ním súvisiace trovy by mohli byť vyššie, ako by boli výdavky na konanie pred Giudice di pace, čo by mohlo ohroziť účinnosť článku 81 ES.

20. Vnútroštátny súd má tiež pochybnosti o súlade premlčacích dôb na podanie žalôb o náhradu škody a výšky náhrady škody, ktorú treba uhradiť, stanovených vnútroštátnym právom s článkom 81 ES.

21. Giudice di pace preto rozhodol položiť Súdnemu dvoru tieto prejudiciálne otázky:

— Má sa článok 81 ES vykladať v tom zmysle, že kartelová dohoda alebo zosúladený postup medzi poisťovňami spočívajúce vo vzájomnej výmene informácií, ktoré umožňujú zvýšenie poistného za poistenie občianskoprávnej

zodpovednosti za škody spôsobené prevádzkou motorových vozidiel, ktoré nie je opodstatnené trhovými podmienkami, sú podľa neho neplatnými vzhľadom na skutočnosť, že na tejto kartelovej dohode alebo zosúladenom postupe sa podieľajú podniky z rôznych členských štátov?⁴

— Má sa článok 81 ES vykladať v tom zmysle, že bráni uplatneniu vnútroštátnej normy s analogickým obsahom ako článok 33 talianskeho zákona č. 287/1990, na základe ktorého tretie osoby musia podať aj návrh na náhradu škody pre porušenie noriem práva Spoločenstva a vnútroštátneho práva týkajúcich sa kartelových dohôd obmedzujúcich súťaž, a to na iný súd, ako je ten, ktorý je obvykle príslušný pre posudzovanie obdobných návrhov, čím sa citeľne zvyšujú trovy a doba konania?⁵

— Má sa článok 81 ES vykladať v tom zmysle, že oprávňuje tretie osoby, ktoré majú relevantný právny záujem, domáhať sa neplatnosti takejto dohody a zosúladeného postupu zakázaného týmto ustanovením práva Spoločenstva a požadovať náhradu škody za ujmu, ak

4 — Ide o otázku č. 1 vo veciach C-295/04 až C-298/04 vrátane.

5 — Ide o otázku č. 2 vo veci C-298/04.

existuje príčinná súvislosť medzi kartelovou dohodou či zosúladeným postupom a ujmou?⁶

22. Assitalia, talianska vláda, nemecká vláda, rakúska vláda a Komisia predložili písomné pripomienky. Assitalia a Komisia okrem toho svoje názory podrobne predniesli na pojednávaní 11. novembra 2005.

- Má sa článok 81 ES vykladať v tom zmysle, že je potrebné sa domnievať, že premlčacia doba nároku na náhradu škody podľa tohto článku začína plynúť dňom, keď došlo k realizácii kartelovej dohody alebo zosúladeného postupu, alebo dňom, keď sa prestali uplatňovať?⁷

IV — Posúdenie

A — Prípustnosť prejudiciálnych otázok

- Má sa článok 81 ES vykladať v tom zmysle, že ak vnútroštátny sudca zistí, že náhrada škody, ktorú možno priznať na základe vnútroštátneho práva, je nižšia ako ekonomická výhoda, ktorú získal podnik, ktorý uzavrel kartelovú dohodu alebo sa dopustil zosúladeného postupu, môže *ex officio* priznať poškodenej osobe ďalšiu náhradu škody sankčnej povahy tak, aby táto nahraditeľná škoda bola vyššia ako ekonomická výhoda získaná takýmto podnikom, a tým odradiť od realizácie kartelových dohôd a zosúladených postupov zakázaných článkom 81 Zmluvy?⁸

23. Assitalia tvrdí, že prejudiciálne otázky sú neprípustné. Aj Komisia mala spočiatku v tejto súvislosti pochybnosti, ale na pojednávaní uviedla rozdielny názor, pričom zdôraznila, že obmedzené informácie, ktoré boli uvedené v uznesení o návrhu na začatie prejudiciálneho konania, nie sú až také obmedzené, aby zabránili iným zúčastneným subjektom utvoriť si názor na položené otázky. Súhlasím s týmto tvrdením. Informácie uvedené v uznesení o návrhu na začatie prejudiciálneho konania spolu s informáciami uvedenými účastníkmi konaní v sporoch vo veciach samých vytvárajú dostatočný základ na to, aby sa mohla dať vnútroštátnemu súdu potrebná odpoveď.

6 — Ide o otázku č. 2 vo veciach C-295/04 až C-297/04 vrátane a otázku č. 3 vo veci C-298/04.

7 — Ide o otázku č. 3 vo veciach od C-295/04 až C-297/04 vrátane a otázku č. 4 vo veci C-298/04.

8 — Ide o otázku č. 4 vo veciach od C-295/04 až C-297/04 vrátane a otázku č. 5 vo veci C-298/04.

24. V tejto súvislosti ešte raz odkazujem na ustálenú judikatúru Súdneho dvora, z ktorej vyplýva, že v zásade je Súdny dvor povinný rozhodnúť o prejudiciálnych otázkach, ktoré

sa týkajú výkladu práva Spoločenstva, a môže odmietnuť rozhodnutie, len ak je zrejmé, že požadovaný výklad nemá žiadny vzťah k skutočnostiam alebo k predmetu konania vo veci samej, ak ide o hypotetický problém alebo ak Súdny dvor nemá k dispozícii podstatné skutkové alebo právne okolnosti potrebné na poskytnutie odpovedí.⁹

25. Súdny dvor teda nemá právomoc rozhodnúť, či a v akom rozsahu prekročil vnútroštátny súd rámec sporu, ako to tvrdí Assitalia.¹⁰

B — Úvodné poznámky

26. Skôr ako sa budem venovať podstate otázok, chcel by som uviesť niekoľko úvah všeobecnej povahy.

27. Ako uvidíme, na väčšinu otázok je možné odpovedať na základe existujúcej judikatúry. Otázky položené Súdnemu dvoru

sú však zaujímavé už aj preto, že od prijatia nariadenia č. 1/2003¹¹ sa stále väčšia pozornosť venuje ochrane práv súkromných osôb.

28. Iba krátko po nadobudnutí účinnosti Zmluvy EHS Súdny dvor vyhlásil, že zákazy uvedené v článkoch 81 ES a 82 ES majú priamy účinok, a ukladajú teda vnútroštátnym súdom povinnosť ochraňovať práva, ktoré občanom Spoločenstva vyplývajú z týchto ustanovení.

29. Bez ohľadu na túto judikatúru je však súkromná procesná iniciatíva v Európe iba v počiatočnej fáze alebo aspoň ešte zjavne nedosiahla rozsah, ktorý má v iných právnych poriadkoch, napríklad v právnom poriadku Spojených štátov, kde okolo 90 % konaní v oblasti kartelov začína na podnet súkromných osôb. V Európskej únii majú tradične procesnú iniciatívu orgány verejnej moci, akými sú Európska komisia alebo vnútroštátne orgány.

30. Nový systém vytvorený nariadením č. 1/2003 by mohol ponúknuť väčší priestor

9 — Pozri najmä rozsudok z 10. januára 2006, IATA a ELFAA, C-344/04, Zb. s. I-403, bod 24 a tam citovanú judikatúru.

10 — Assitalia tvrdí, že vnútroštátny súd z vlastnej iniciatívy otvoril problém uplatniteľnosti článku 81 ES, pričom žalobcovia v konaniach vo veciach samých opierajú svoje žiadosti o náhradu škody o rozhodnutie AGCM, v ktorom sa uvádza iba jedno porušenie vnútroštátneho práva hospodárskej súťaže. Vnútroštátny súd tak konal v rozpore s článkom 112 talianskeho Codice civile (občiansky zákoník).

11 — Nariadenie Rady (ES) č. 1/2003 zo 16. decembra 2002 o vykonávaní pravidiel hospodárskej súťaže stanovených v článkoch 81 a 82 Zmluvy (Ú. v. EÚ L 1, 2003, s. 1; Mím. vyd. 08/002, s. 205).

a viac príležitostí na procesnú iniciatívu súkromných osôb popri konaní orgánov verejnej moci. To si veľmi želá Komisia. Výhody a/alebo žateľnosť takéhoto vývoja boli naznačené v početných sprievodných poznámkach, oznámeniach a prejavoch.¹² Jednou z výhod, ktorá sa v tejto súvislosti príležitostne pripomína popri sankcii neplatnosti uvedenej v článku 81 ods. 2 ES, je možnosť vnútroštátnych súdov priznať náhradu škody. Okrem toho musí súd rozhodnúť o každom spore, ktorý mu je predložený, a musí chrániť individuálne práva jednotlivcov. Orgány verejnej moci, ktoré majú právomoc procesnej iniciatívy, naopak konajú vo verejnom záujme, a preto majú často presné priority, a teda nie všetky návrhy sa vecne preskúmvajú. Okrem toho môžu občianskoprávne žaloby vyvolať odstrašujúci účinok na tých, ktorí porušujú alebo by mohli porušiť zákaz kartelov, a teda prispievajú k dodržiavaniu tohto zákazu a rozvoju kultúry hospodárskej súťaže medzi subjektmi na trhu.

31. Iniciatíva na podanie súkromnoprávných žalôb musí v prvom rade vychádzať od tých, ktorých záujmy sú chránené právom hospodárskej súťaže, medzi ktorých patria aj spotrebiteľia, ako to je aj v prípadoch, o ktoré ide. Samotné žaloby sú popri

12 — Napríklad v oznámení Komisie o postupe, ktorý sa vzťahuje na podania predložené Komisii v zmysle článkov 81 a 82 Zmluvy ES (Ú. v. EÚ C 101, 2004, s. 65). Na stránke www.eu.int/comm/competition/speeches je možné nájsť prejavy, ako napríklad prejav súčasnej komisárky pre hospodársku súťaž pani Neelie Kroes, „Damages actions for Breaches of EU Competition Rules: Realities and Potentials“ (prejav 5/613) a prejav, ktorý predniesol jej predchodca Mario Monti (prejav 4/403).

niekoľkých okrajových ustanoveniach práva Spoločenstva upravené vnútroštátnymi procesným a súkromnými normami¹³. Rozsudok Courage¹⁴, o ktorom ešte budeme musieť hovoriť, môže poskytnúť podnet na zvýšenie účinnosti článkov 81 ES a 82 ES prostredníctvom súkromného práva. Nárast súkromnoprávných žalôb však môže v členských štátoch kolísat z dôvodu rôznej procesnej kultúry, ustanovených obmedzení aktívnej procesnej legitímácie, pravidiel v oblasti dôkazného bremena, možnosti skupinovej žaloby atď. Účinnosť iniciatívy je však tiež podmienená prístupnosťou k vnútroštátnemu súdu. Tento záujem hrá rolu aj v tomto konaní.

C — O prvej prejudiciálnej otázke: prvá otázka vo veciach C-295/04 až C-298/04

32. Prvou prejudiciálnou otázkou sa vnútroštátny súd pýta, či kartel, o ktorý ide medzi

13 — Pre presnejšiu predstavu o početných rozdieloch medzi právnymi úpravami existujúcimi v členských štátoch a možnostiach, ktoré ponúkajú, a na účel rozboru prípadných prekážok si Komisia objednala výskum. Tento výskum vykonala poradenská spoločnosť Ashurst, ktorá zverejnila jeho výsledky 31. augusta 2004 v správe nazvanej „Study on the conditions of claims for damages in case of infringement of EC competition rules“. Správa Ashurst a iné správy pochádzajúce z členských štátov sa nachádzajú na internetovej stránke Komisie. Komisia súčasne prejavila záujem zverejniť na túto tému Zelenú knihu. Tesne pred prednesom týchto návrhov Komisia na svojej internetovej stránke uverejnila vyššie uvedené Zelenú knihu nazvanú „Žaloby o náhradu škody pre porušenie antitrustových pravidiel ES“, KOM(2005) 672, konečné znenie, ktorá obsahuje prílohu s príslušným pracovným dokumentom služieb Komisie [SEK(2005) 1732].

14 — Rozsudok z 20. septembra 2001, C-453/99, Zb. s. I-6297.

poistovňami, porušuje nielen článok 2 talianskeho zákona o hospodárskej súťaži, ale aj článok 81 ES.

33. Ako je známe, vnútroštátne právo v oblasti hospodárskej súťaže a právo Spoločenstva sa môžu uplatniť paralelne s výhradou, že vnútroštátne právo nemôže porušovať právo Spoločenstva. Článok 2 talianskeho zákona o hospodárskej súťaži zakazuje kartely, ktoré majú za následok obmedzovanie hospodárskej súťaže na talianskom trhu alebo na jeho časti. Článok 81 ES obsahuje rovnaký zákaz s podmienkou, že je narušený obchod medzi členskými štátmi. Rozhodným kritériom na určenie, či sa uplatní právo Spoločenstva, je teda zistenie, či sa môže „ovplyvniť obchod“ medzi členskými štátmi.

34. Z ustálenej judikatúry Súdneho dvora vyplýva, že je postačujúce preukázať, že kartel môže mať takýto účinok. Nie je potrebné preukázať, že skutočne ovplyvnil obchod.¹⁵ Z judikatúry tiež vyplýva, že podmienka „ovplyvnenia obchodu medzi členskými štátmi“ je splnená, ak na základe všetkých objektívnych právnych a skutkových okolností možno s dostatočnou prav-

depodobnosťou predpokladať, že kartel môže mať priamy či nepriamy, súčasný či potenciálny vplyv na obchod medzi členskými štátmi.¹⁶ Okrem toho je však potrebné, aby tento vplyv nebol bezvýznamný.¹⁷

35. Okolnosť, že dohoda medzi podnikmi sa výlučne týka subjektov nachádzajúcich sa v jednom členskom štáte, neznamená, že by nemohla ovplyvniť obchod medzi členskými štátmi.¹⁸ Naopak, môže ísť o zjavný dôkaz skutočnosti, že o to práve ide. Súdny dvor totiž opakovane upozornil, že kartel s pôsobnosťou na celom území jedného členského štátu má vo svojej podstate za následok upevnenie rozdelenia trhu na vnútroštátnej úrovni, čím bráni vzájomnej hospodárskej preniknuteľnosti trhov sledovanej Zmluvou.¹⁹

36. Vnútroštátny súd teda musí rozhodnúť, či je splnená podmienka vplyvu na obchod medzi členskými štátmi na základe rôznych okolností, ktoré pokiaľ by boli posudzované samostatne, nemusia byť rozhodujúce. Iba keď táto podmienka nie je splnená, pod-

15 — Pozri rozsudok z 1. februára 1978, Miller/Komisija, 19/77, Zb. s. 131, bod 15.

16 — Pozri najmä rozsudky z 9. júla 1969, Völk, 5/69, Zb. s. 295, bod 5; z 10. júla 1980, Lancôme a Cosparfrance, 99/79, Zb. s. 2511, bod 23, a z 11. júla 1985, Remia a i./Komisija, 42/84, Zb. s. 2545, bod 22.

17 — Pozri najmä rozsudky z 28. apríla 1998, Javico, C-306/96, Zb. s. I-1983, bod 16, a z 25. októbra 2001, Ambulanz Glöckner, C-475/99, Zb. s. I-8089, bod 48.

18 — Rozsudok z 11. júla 1989, Belasco a i./Komisija, 246/86, Zb. s. 2117.

19 — Rozsudok z 19. februára 2002, Wouters a i., C-309/99, Zb. s. I-1577, bod 95 a tam citovaná judikatúra.

liehajú dotknuté postupy výlučne talianskemu právu hospodárskej súťaže.

37. Vnútroštátny súd vo svojom uznesení o návrhu na začatie prejudiciálneho konania zdôraznil, že početné poisťovne pochádzajúce z iných členských štátov boli účastníkmi zakázaných kartelov. Samotná skutočnosť, že medzi účastníkmi kartelu sa nachádzajú aj zahraničné subjekty, je dôležitým prvkom v posúdení, ktoré treba vykonať, ale sama osebe nie je určujúcim faktorom na to, aby sa dospelo k záveru, že podmienka vplyvu na obchod medzi členskými štátmi je splnená.

38. Z dokladov založených v súdnom spise a najmä z dokumentov spoločnosti Assitalia vyplýva, že takmer všetky podniky pôsobiace v Taliansku (presne 87 %) boli účastníkmi zakázaného kartelu. Vzhľadom na vyššie uvedenú judikatúru je táto skutočnosť dôležitým dôkazom, že v tomto prípade je možné hovoriť o vplyve na obchod medzi členskými štátmi určite vtedy, keď sa spojí s účasťou netalianskych podnikov na karteli.

D — *O druhej prejudiciálnej otázke: druhá otázka vo veci C-298/04*

39. Touto otázkou chce vnútroštátny súd zistiť, či právo Spoločenstva bráni uplatneniu

vnútroštátnej normy s analogickým obsahom ako článok 33 ods. 2 talianskeho zákona o hospodárskej súťaži. Na základe tohto vnútroštátneho predpisu žaloba o náhradu škody pre porušenie práva v oblasti hospodárskej súťaže musí byť totiž podaná na iný súd, ako je ten, ktorý je obvykle príslušný. Vnútroštátny súd podotýka, že toto konanie, ktoré vychádza z obvyklých pravidiel v oblasti hospodárskej súťaže, je dlhšie a je nákladnejšie. To má odradzujúci účinok na tretie osoby, ktoré majú v úmysle podať žaloby o náhradu škody.

40. Komisia, Assitalia a talianska vláda pripomínajú, že patrí do právomoci členských štátov, aby určili príslušné súdne orgány a upravil procesné postupy, pričom však tieto postupy musia rešpektovať zásady ekvivalencie a efektivity.

41. Komisia okrem toho zdôrazňuje, že výklad vnútroštátneho súdu vychádza z nesprávneho výkladu článku 33 ods. 2 talianskeho zákona o hospodárskej súťaži, ktorý jednoducho ustanovuje, že Corte d'appello, ktorý je miestne príslušný, má výlučnú právomoc rozhodovať o žalobách o neplatnosť, o náhradu škody a o nevyhnutných opatreniach, založených na porušení talianskych pravidiel hospodárskej súťaže. Pokiaľ ide o žaloby, ktoré sú založené na porušení práva Spoločenstva, uplatnia sa obvyklé pravidlá právomoci. Assitalia súhlasí s týmto názorom.

42. Obe, hoci s rozdielnymi argumentmi, uvádzajú, že nejde o porušenie zásady ekvivalencie a že tí, ktorí majú v úmysle podať žalobu založenú na porušení článku 81 ES, sú v podstate zvýhodnení. Komisia sa v tejto súvislosti opiera o skutočnosť, že konania pred Corte d'appello sú v skutočnosti dlhšie a nákladnejšie. Assitalia naopak spomína okolnosť, že žaloba založená na článku 81 ES môže byť preskúmaná v dvojstupňovom konaní.²⁰

43. Na pojednávaní Assitalia odkázala na rozsudok, ktorý 4. februára 2005 vyhlásil Corte di cassazione (Najvyšší súd)²¹, ktorý v podstate potvrdzuje tvrdenie Komisie.

44. V jednom predchádzajúcom rozsudku²² Corte di cassazione vyložil článok 33 ods. 2 talianskeho zákona o hospodárskej súťaži v tom zmysle, že súkromné osoby/spotrebiteľia nemajú procesnú spôsobilosť podať na Corte d'appello žalobu o náhradu škody založenú na tomto článku. Od tohto smerovania sa však vyššie uvedeným rozsudkom upustilo.

45. V rozsudku zo 4. februára 2005 Corte di cassazione vyhlásil, že nielen podniky, ale aj spotrebiteľia môžu podať na Corte d'appello žalobu o náhradu škody založenú na porušení talianskeho práva hospodárskej súťaže.

46. To by malo znamenať, že súkromná osoba, ktorá má v úmysle podať žalobu o náhradu škody, sa musí na to, aby získala nápravu škody spôsobenej z dôvodu nedodržania talianskeho zákona o hospodárskej súťaži, obrátiť na Corte d'appello, ktorý je príslušným súdom v tejto oblasti v zmysle talianskeho práva.

47. Nech je to akokoľvek, toto osobitné pravidlo právomoci platí iba pre žaloby o náhradu škody založené na porušení talianskeho zákona o hospodárskej súťaži. Pokiaľ ide o žaloby o náhradu škody spôsobenej z dôvodu porušenia článkov 81 ES a 82 ES, nepochybne v prípade neexistencie inej právnej úpravy platí pravidlo, že súdom, ktorý je príslušný na rozhodnutie v tejto oblasti, je súd, ktorý má právomoc podľa obvyklých pravidiel právomoci.

48. Na okraj uvádzam, že od nadobudnutia účinnosti nariadenia č. 1/2003, keď vnútroštátne orgány, a teda aj Corte d'appello, uplatňujú vnútroštátne právo hospodárskej súťaže, musia prihliadať na článok 81 ES,

20 — V tejto súvislosti by sa prípadne dalo namietat, že aj to môže predĺžiť konanie.

21 — www.eius.it (klikni na giurisprudenza, 2005, č. 2207).

22 — Rozsudok z 9. decembra 2002, č. 17475.

aspoň ak je splnená podmienka vplyvu na „obchod medzi členskými štátmi“. Z toho je možné vyvodiť, že tieto orgány sú tiež príslušné v prípade, keď sa žaloba zakladá na porušení článku 81 ES. Žalobca by tak teoreticky mal na výber, keďže ak mu to viac vyhovuje, mohol by založiť svoj nárok výlučne na porušení práva Spoločenstva v oblasti hospodárskej súťaže (v tom prípade by boli príslušní výlučne Giudice di pace alebo Tribunale) alebo aj na porušení vnútroštátneho práva (v takom prípade by bol vzhľadom na svoju právomoc rozhodovať o žalobách o náhradu škody založených na porušení vnútroštátneho práva hospodárskej súťaže príslušný Corte d'appello).

49. Tým sa však nestáva odpoveď na otázku zbytočnou. Podľa ustálenej judikatúry v prípade neexistencie právnej úpravy Spoločenstva v danej oblasti náleží vnútroštátnemu právnemu poriadku každého z členských štátov, aby určil príslušné súdne orgány a upravil procesné postupy v prípade žalôb určených na zabezpečenie ochrany práv, ktoré dotknutým osobám vyplývajú z priameho účinku práva Spoločenstva, za predpokladu, že sa dodržia zásady ekvivalencie a efektivity.²³

50. Zásada ekvivalencie znamená, že postupy vzťahujúce sa na žalobu založenú

na práve Spoločenstva nemôžu byť menej výhodné ako postupy, ktoré sa vzťahujú na obdobné žaloby podané podľa vnútroštátneho práva. Zdá sa, že v tomto prípade to nie je sporné, pretože žaloba sa môže podať aj na Giudice di pace (v tomto prípade by sa dokonca dalo hovoriť o výhode), aj na Corte d'appello²⁴ (v takom prípade sa pri žalobe založenej na práve Spoločenstva postupuje absolútne totožným spôsobom ako pri žalobe založenej na vnútroštátnom práve).

51. Keď je na prejednávanie žalôb spojených s porušením práva Spoločenstva príslušný Giudice di pace, ako sa zdá, že to je v tomto prípade, nie je problém prípadnej dĺžky konania a trov konania podstatný a v dôsledku toho neprichádza do úvahy zásada proporcionality. Navyše uvádzam, že na to, aby bol ovplyvnený výkon práv zverených právom Spoločenstva, by museli byť dĺžka konania alebo príslušné trovy neprimerané.

23 — Pozri rozsudky zo 16. decembra 1976, Rewe, 33/76, Zb. s. 1989, bod 5, a Courage a Crehan, už citovaný v poznámke pod čiarou 14, bod 29 a tam citovaný judikatúra.

24 — Z talianskej legislatívy a právnej vedy vyplýva, že Corte d'appello má výlučnú právomoc na prejednávanie žalôb podaných v zmysle talianskeho práva hospodárskej súťaže. Pre žaloby založené na porušení článku 81 ES platia obvyklé pravidlá o právomoci. Ako vyplýva z bodu 48, Corte d'appello je na základe nariadenia č. 1/2003 povinný prihliadať aj na právo Spoločenstva, pokiaľ sú na to splnené predpoklady. Podanie osobitných žalôb sa zdá byť neželané z praktických dôvodov. Okrem toho by mohlo spôsobiť právnu neistotu a spory o právomoc.

E — O tretej prejudiciálnej otázke: druhá otázka vo veciach C-295/04 až C-297/04 a tretia otázka vo veci C-298/04

52. Touto prejudiciálnou otázkou sa vnútroštátny súd pýta, či sú tretie osoby, ktoré majú relevantný právny záujem, oprávnené domáhať sa neplatnosti zakázanej dohody a požadovať náhradu spôsobenej škody, ak existuje príčinná súvislosť medzi kartelovou dohodou či zosúladeným postupom a ujmou.

53. Odpoveď na túto otázku je možné nájsť v ustálenej judikatúre. V tejto súvislosti môžem načrtnúť rozdiel medzi dôsledkami podľa súkromného práva, ktoré vyplývajú priamo zo Zmluvy (neplatnosť kartelu) a inými dôsledkami podľa súkromného práva (napríklad náhrada škody).

54. Popri procesnej iniciatíve správnych orgánov má, alebo by mohla mať procesná iniciatíva súkromných osôb v zmysle súkromného práva tiež významnú úlohu, ak sa prihliada na dôsledky vyplývajúce podľa súkromného práva z porušenia článkov 81 ES a 82 ES. V tejto súvislosti má úlohu vnútroštátny súd. Už pred vyše tridsiatimi rokmi Súdny dvor rozhodol, že zákazy, uvedené v článkoch, ktoré vtedy zodpovedali článkom 81 ES a 82 ES, majú samy osebe priame účinky vo vzťahoch medzi právnyymi

subjektmi a zakladajú dotknutým osobám práva, ktoré sú vnútroštátne súdy povinné ochraňovať.²⁵ Záujem na dodržiavaní zákazu uvedeného v článku 81 ods. 1 ES podčiarkuje sankcia neplatnosti *ope legis*, ktorú odsek 2 toho istého článku ustanovuje pre zakázané dohody a rozhodnutia.²⁶ Súdny dvor to zdôraznil a prehĺbil v mnohých rozsudkoch.²⁷ Dotknutá neplatnosť je absolútna a môže sa jej dovolávať každý.

55. Je preto zrejmé, že na túto časť otázky je potrebné odpovedať kladne. Assitalia na pojednávaní spresnila, že v tomto prípade ide o zosúladený postup a nie o dohodu alebo rozhodnutie. Hľadisko neplatnosti je teda nepodstatné. Veci tak môžu pokojne ostať, ale osobitný význam tejto otázky spočíva najmä v dôsledkoch podľa súkromného práva, ktoré z postupov zakázaných v zmysle článku 81 ES vyplývajú pre tretie osoby. Neplatnosť je jedným z týchto dôsledkov, právo na náhradu škody je ďalším.

56. Na rozdiel od odkazu na neplatnosť je Zmluva v súvislosti s náhradou škody menej výslovná. V zásade je možné obrátiť sa na

25 — Rozsudok z 30. januára 1974, BRT, 127/73, Zb. s. 51, bod 16.

26 — V tejto súvislosti ešte citujem rozsudok z 1. júna 1999, Eco Swiss, C-126/97, Zb. s. I-3055, body 36 a 39.

27 — Pozri napríklad rozsudky z 30. júna 1966, Société technique minière, 56/65, Zb. s. 337, z 25. novembra 1971, Béguelin, 22/71, Zb. s. 949, bod 29, zo 6. februára 1973, Brasserie de Haecht, 48/72, Zb. s. 77, bod 26. Pokiaľ ide o novšie rozsudky, pozri rozsudok Courage a Crehan, už citovaný v poznámke pod čiarou 14.

vnútroštátny súd, aj pokiaľ ide o náhradu škody, ale v tejto súvislosti musia byť splnené mnohé podmienky, ktoré je možné vyvodiť z rozsudku Courage, v ktorom sa Súdny dvor v súvislosti s možnosťou náhrady škody vyjadril takto: „Pokiaľ ide o možnosť domáhať sa náhrady škody spôsobenej zmluvou alebo správaním spôsobilým obmedziť alebo skresliť hospodársku súťaž, je potrebné pripomenúť, že ako vyplýva z ustálenej judikatúry, je úlohou vnútroštátnych súdov poverených v rámci ich právomocí uplatňovaním noriem práva Spoločenstva, aby zabezpečovali úplnú účinnosť týchto noriem a ochranu práv, ktoré poskytujú jednotlivcom (pozri najmä rozsudky z 9. marca 1978, Simmenthal, 106/77, Zb. s. 629, bod 16, a z 19. júna 1990, Factortame a i., C-213/89, Zb. s. I-2433, bod 19)“²⁸.

57. Ďalej Súdny dvor zdôrazňuje, že „úplná účinnosť článku [81] ES a najmä potrebný účinok zákazu uvedeného v jeho odseku 1 by boli spochybnené, ak by sa akákoľvek osoba nemohla domáhať náhrady škody, ktorá jej bola spôsobená zmluvou alebo správaním spôsobilým obmedziť alebo skresliť hospodársku súťaž“, a dodáva: „Takéto právo posilňuje operatívnosť pravidiel hospodárskej súťaže Spoločenstva a svojou povahou odrádza od často utajených dohôd a postupov, ktoré sú spôsobilé obmedziť alebo skresliť

hospodársku súťaž. S týmto cieľom môžu žaloby o náhradu škody prejednávané vnútroštátnymi súdmi podstatne prispieť k zachovaniu účinnej hospodárskej súťaže v Spoločenstve“²⁹.

58. Z vyššie uvedeného vyplýva, že aj na túto časť otázky je potrebné odpovedať kladne.

F — O štvrtej prejudiciálnej otázke: tretia otázka vo veciach C-295/04 až C-297/04 a štvrtá otázka vo veci C-298/04

59. Otázka sa týka plynutia premlčacej doby nároku na náhradu škody: je potrebné zistiť, či premlčacia doba začína plynúť dňom, keď došlo k realizácii kartelovej dohody alebo zosúladeného postupu, alebo dňom, keď sa prestali uplatňovať?

60. Predovšetkým je potrebné zdôrazniť, že v tejto súvislosti neexistuje žiadna právna úprava Spoločenstva. Jediné doby, ktoré sú ustanovené, sú tie, ktoré sú uvedené v nariadeniach č. 1/2003 a č. 2988/74³⁰, ale ide o doby, ktoré platia iba pre procesnú

28 — Rozsudok Courage, už citovaný v poznámke pod čiarou 14, bod 25.

29 — Rozsudok Courage, už citovaný v poznámke pod čiarou 14, body 26 a 27 v uvedenom poradí.

30 — Nariadenie Rady (EHS) č. 2988/74 z 26. novembra 1974 o premlčacej lehote v stíhaní a pri výkone rozhodnutia v oblasti právnej úpravy dopravy a hospodárskej súťaže Európskeho hospodárskeho spoločenstva (Ú. v. ES L 319, s. 1; Mim. vyd. 07/001, s. 61).

iniciatívu Komisie. Nevzťahujú sa na podanie občianskoprávných žalôb o náhradu škody pred vnútroštátnymi súdmi.

61. V prípade neexistencie právnej úpravy Spoločenstva je odpoveď rovnaká ako pri predchádzajúcich otázkach, že náleží vnútroštátnemu právnemu poriadku každého z členských štátov, aby upravil procesné postupy za predpokladu, že takéto postupy rešpektujú zásady ekvivalencie a efektivity. To znamená, že premlčacie doby pre žaloby o náhradu škody založené na porušení práva Spoločenstva nesmú byť menej priaznivé ako premlčacie doby ustanovené pre obdobné žaloby založené na vnútroštátnom práve a že tieto doby nemôžu byť v žiadnom prípade spôsobilé prakticky znemožniť výkon práv, ktoré je vnútroštátny súd v skutočnosti povinný ochraňovať.

G — O piatej prejudiciálnej otázke: štvrtá otázka vo veciach C-295/04 až C-297/04 a piata otázka vo veci C-298/04

62. Otázka sa týka možnosti priznať *ex offio* náhradu škody sankčnej povahy.

63. Aj na túto otázku je potrebné odpovedať z hľadiska zásad ekvivalencie a efektivity. Súdny dvor vzhľadom na zásadu potrebného účinku článku 81 ods. 1 ES vyhlásil, že ktokoľvek je poškodený nekonkurenčným správaním, môže sa domáhať náhrady škody. Vymedzenie podrobností (príslušné súdne orgány, procesné postupy atď.) sa ponecháva na vnútroštátne právne poriadky, pokiaľ sú dodržané dve vyššie uvedené zásady.³¹

64. Súkromná procesná iniciatíva a verejná procesná iniciatíva existujú jedna popri druhej navzájom nezávisle. V zásade sledujú odlišné ciele, ale môžu sa vzájomne dopĺňať. Pokuty, ktoré môže ukladať Komisia (alebo vnútroštátne orgány v oblasti hospodárskej súťaže) za porušenie zákazu kartelov, sú na jednej strane sankciou, na druhej strane sú súčasťou rozsiahlejšieho mechanizmu, ktorý má za cieľ usmerniť správanie podnikov.³² Sledovaným účelom je, aby uložená pokuta dostatočne odrádzala, a teda aby mala odstrašujúci účinok. Ak môže Komisia pri ukladaní pokút prihliadať popri iných faktoroch (príťažujúce okolnosti a poľahčujúce okolnosti) aj na dosiahnutý zisk, a teda na finančnú výhodu³³, je to potrebné predo-

31 — Rozsudok Courage a Crehan, už citovaný v poznámke pod čiarou 14, bod 29.

32 — Pozri rozsudok zo 7. júna 1983, Musique Diffusion française a i./Komisia, 100/80 až 103/80, Zb. s. 1825, body 105 a 106.

33 — Pozri rozsudok Musique Diffusion française a i./Komisia, už citovaný v poznámke pod čiarou 32, bod 129; pozri tiež Usmernenia pre stanovenie výšky pokút ukladaných na základe článku 15 ods. 2 nariadenia č. 17 a článku 65 ods. 5 Zmluvy ESÚO (Ú. v. ES C 9, 1998, s. 3).

všetkým z dôvodu verejného záujmu bez ohľadu na prípadné súkromnoprávne žaloby o náhradu škody alebo na želateľnosť či efektívnosť väčšej súkromnej procesnej iniciatívy.

možnosť náhrady škody, sa vo všeobecnosti obmedzujú na ustanovenie právomoci určitého súdu pre tento druh žalôb. Iba niektoré štáty v rámci žalôb o náhradu škody ustanovujú aj možnosť náhrady škody sankčnej povahy alebo exemplárnych náhrad škody.³⁵ Taliansko medzi tieto štáty nepatrí.

65. Prípadná občianskoprávna žaloba o náhradu škodu popri pokute a nezávisle na nej môže nepochybne zvýšiť odstrašujúci účinok. Tak americká federálna protimonopolná právna úprava ustanovuje možnosť domáhať sa „treble damages“ (trojnásobku náhrady škody). Nie je potrebné preukázať, že ak je daná možnosť domáhať sa trojnásobku náhrady spôsobenej škody taká suma, ktorá sa má zaplatiť z dôvodu náhrady škody, môže mať nesmierny rozsah. Americký federálny zákonodarca výslovne chcel, aby z toho vyplynul odstrašujúci účinok.

68. Vo väčšine členských štátov prevláda názor, že náhrada škody musí v prvom rade slúžiť na náhradu škody spôsobenej zakázaným nekonkurenčným správaním a nie na získanie hospodárskej výhody pre poškodeného. Ako na druhej strane pripomenula nemecká vláda, právo Spoločenstva nebráni takémuto prístupu.³⁶

66. V práve Spoločenstva obdobná právna úprava neexistuje.³⁴

69. Z hľadiska práva Spoločenstva musí byť náhrada škody spôsobenej z dôvodu porušenia práva Spoločenstva primeraná k vzniknutej škode. Keďže v tejto súvislosti chýbajú právne predpisy Spoločenstva, náleží vnútroštátnemu právnemu poriadku každého z členských štátov, aby stanovil kritériá umožňujúce určenie rozsahu náhrady škody za predpokladu, že tieto kritériá nebudú menej priaznivé ako kritériá uplatňované v rámci obdobných žalôb založených na vnútroštátnom práve a náhrada škody nebude nemožná alebo výrazne sťažená.³⁷

67. Vo veľkej väčšine členských štátov neexistuje osobitná právna úprava, ktorá by upravovala žaloby o náhradu škody spôsobenej zakázaným nekonkurenčným správaním. V tejto súvislosti sa uplatňujú obvyklé pravidlá ustanovené vo vnútroštátnych právnych poriadkoch. Dokonca členské štáty, ktoré majú vo svojich zákonoch o hospodárskej súťaži výslovne obsiahnutú

35 — V správe Ashurst sa uvádza Spojené kráľovstvo, Írsko a Cyprus.

36 — Pozri rozsudok Courage a Crehan, už citovaný v poznámke pod čiarou 14, bod 30.

37 — Pozri analogicky rozsudok z 5. marca 1996, Brasserie du pêcheur a Factortame, C-46/93 a C-48/93, Zb. s. I-1029, bod 90.

34 — Jednou z administratívnych možností spomenutých v Zelenej knihe je možnosť zdvojnásobiť náhradu škody v prípade porušenia právnych predpisov o horizontálnych karteloch.

70. Na zabezpečenie potrebného účinku článku 81 ods. 1 ES nie je nevyhnutné priznať náhradu škody, ktorá presahuje spôsobenú škodu. Ak sa však na základe vnútroštátnej právnej úpravy v oblasti hospo-

dárskej súťaže môžu uplatniť osobitné formy náhrady škody, musia byť prístupné, aj keď ide o nároky založené na porušení práva Spoločenstva v oblasti hospodárskej súťaže.

V — Návrh

71. Vzhľadom na vyššie uvedené navrhujem, aby Súdny dvor odpovedal na skúmané prejudiciálne otázky takto:

- Článok 81 ES sa má vykladať v tom zmysle, že kartelová dohoda alebo zosúladený postup je týmto ustanovením zakázaný, pokiaľ je tým hospodárska súťaž obmedzená a na základe všetkých objektívnych právnych a skutkových okolností možno s dostatočnou pravdepodobnosťou predpokladať, že kartel môže mať priamy či nepriamy, súčasný či potenciálny vplyv na obchod medzi členskými štátmi. Okolnosť, že správanie, ktoré je predmetom sporov v konaniach vo veciach samých, sa vzťahuje na celé územie členského štátu, ako aj okolnosť, že veľká väčšina poisťovní pôsobiacich na tomto území je účastníkom zakázaného nekonkurenčného správania, a okolnosť, že medzi uvedenými spoločnosťami sú aj zahraničné podniky, poskytujú vo svojom súhrne indície o možnom vplyve na obchod medzi členskými štátmi.

- Článok 81 ES sa má vykladať v tom zmysle, že oprávňuje tretie osoby, ktoré majú relevantný právny záujem, domáhať sa neplatnosti dohody a zosúladeného postupu zakázaných týmto ustanovením a požadovať náhradu škody za ujmu, ak existuje príčinná súvislosť medzi kartelovou dohodou či zosúladeným postupom a ujmu.

- V prípade neexistencie právnej úpravy Spoločenstva v danej oblasti náleží vnútroštátnemu právnemu poriadku každého z členských štátov, aby určil príslušné súdne orgány, stanovil premlčacie doby pre žaloby o náhradu škody a stanovil kritériá umožňujúce určenie rozsahu náhrady škody za predpokladu, že tieto pravidlá nebudú menej priaznivé ako pravidlá uplatňované v rámci obdobných nárokov založených na vnútroštátnom práve a výkon práv zverených právnym poriadkom Spoločenstva nebude prakticky nemožný alebo výrazne sťažený.